

DELYUSTO Maryna Serhiivna,

Candidate of Philological Sciences, Doctor of Philosophy (Philology), Associate Professor, Ukrainian Language and Literature Chair, Izmail State University of Humanities

e-mail: mdelyusto@ukr.net

THE PECULIARITIES OF LANGUAGE INTERACTION

IN MULTI-LINGUAL AREA BETWEEN THE DNIESTER AND THE DANUBE RIVERS

Abstract. Introduction. *The research of existence and interaction of languages and dialects of different origin and system (Ukrainian, Romanian, Bulgarian, Russian, Gagauz) is an actual problem facing modern European dialectology nowadays, because its solution helps to summarize the specific character of interference processes, especially understanding mechanisms of formation common for different idioms linguistic phenomena.*

Purpose. *The purpose of the analysis is to determine the peculiarities of interaction the Ukrainian, Romanian / Moldavian, Bulgarian, Russian, Gagauz languages and to describe some local interlexemes as a result of language contacts in interference Ukrainian territory between the Danube and the Dniester rivers.*

Results. *The author represents conditions, peculiarities, factors and results of interaction of five languages (Ukrainian, Russian, Romanian, Bulgarian, Gagauz) spread in multi-lingual lateral Ukrainian area – between the Danube and the Dniester rivers; gives reasons for mapping multi-lingual territory between the Danube and the Dniester rivers, for opportunity and appropriateness to prepare “Multi-lingual atlas of dialects spread between the Danube and the Dniester rivers” devoted to the resettlement dialects of different national languages (Ukrainian, Romanian, Russian, Bulgarian and Gagauz).*

Originality. *In contrast to other descriptions of interference process of lexical level of dialects in this area (P. Hrytsenko, O. Miroshnychenko, O. Daki) the author pays attention to the Gagauz dialects.*

Conclusion. *The author admits such common peculiarities for these languages as: functioning first of all in dialectal form, resettlement character of different languages dialects, mosaic structure of different languages dialects, the influence of Ukrainian, Russian and Romanian literary standards in different time, an individual multi-lingual speech behavior of dialects' bearers, caused by the historical development of this region, a lot of integrating elements of lexical level, which realized differently in five languages. The last actualizes the necessity of creation of multi-lingual atlas of this territory.*

Key words: *Ukrainian dialect; Russian dialect; Romanian dialect; Bulgarian dialect; Gagauz dialect; integrating features; multi-lingual area.*

Надійшла до редакції 22.03.18

Прийнято до друку 26.03.18

УДК 811.161.2'28-13

КЛИМЕНКО Наталія Борисівна,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри мовної підготовки Донецького
національного технічного університету
(м. Покровськ)

e-mail: klymenko2010@gmail.com

РОБОТА НАД УКЛАДАННЯМ ХРЕСТОМАТІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК ДОНЕЧЧИНИ

У статті викладено основні етапи роботи та засади, на підставі яких укладено Хрестоматію українських говірок Донеччини. Розкрито роль кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету в роботі над створенням цієї праці. Розглянуто основні принципи записування, розшифрування й упорядкування діалектних текстів у зазначеному збірнику. Проаналізовано спосіб реконструкції діалектних записів у Хрестоматії за допомогою спрощеної фонетичної транскрипції, що дає уявлення про найважливіші риси українських говірок Донеччини на всіх структурних рівнях у тому вигляді, у якому вони збереглися на початку ХХІ століття, а також зазначено, наскільки паспортизовано досліджуваний фактичний матеріал.

Цінність запропонованих текстів посилює те, що вони є розшифрованими записами з майже зруйнованих або дуже пошкоджених унаслідок воєнних дій на Сході України населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення, а також на нині тимчасово окупованих територіях Донецької області.

Стаття містить діалектні матеріали, що відображають риси сучасного діалектного мовлення Донеччини, евристично цінного для дослідження української діалектної мови в цілому. Вони є зразком новостворених українських говірок та незаперечним аргументом не тільки їх існування, а й активного функціонування в Донецькій області.

Ключові слова: діалект, говірка, східностепові говірки, хрестоматія говорів, транскрипція, діалектні тексти, діалектні особливості.

Постановка проблеми. Успішний розвиток діалектологічних досліджень залежить від створення такого емпіричного підґрунтя, яке б достатньо забезпечувало вимоги сучасних досліджень і відображало відомості з різних діалектних зон усього українського діалектного континууму. Таку інформацію про діалектну мову дають зв'язні тексти. «У діалектному тексті як різновиді мовного простору виявляється реальне співвідношення структурних елементів говірки, їх синтагматичні зв'язки, квантитативні характеристики; у ньому виразно проступає поділ одиниць за частотою та використання у говірковому мовленні» [1, с. 9]. Г. Л. Аркушин зазначає: «Записані розповіді – це ще й факти живих свідків різних подій, які у своїх дослідженнях можуть використати не тільки діалектологи, а й соціолінгвісти, фольклористи, етнографи, історики та інші, тому в україністиці такого великого значення надають текстам» [2, с. 3].

На сьогодні видано чимало збірників діалектних текстів різних українських говорів, зразки діалектного мовлення діалектоносіїв різних частин українського діалектного континууму наведено в монографіях, наукових статтях, навчальних посібниках тощо. Однак і досі текстологічно не представлені українські східностепові говірки. Очевидною є актуальність укладання Хрестоматії українських говірок Донеччини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві вже маємо збірники діалектних текстів із різних українських наріч: «Говірки Чорнобильської зони» (К., 1996) [3], «Говірка села Машеве Чорнобильського району» (К., 2003–2005), Н. М. Глібчук «Говірки південно-західного наріччя української мови: Збірник текстів» (Львів, 2000) та «Українські говірки південно-західного наріччя» (Львів, 2005) [4], «Сватівщина: Матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій» (Луганськ, 1998), «Старобільщина. Матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій» (Луганськ, 2000), «Північно-східна Слобожанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області)» (Львів, 2002), «Українські східнослобожанські говірки: сучасні діалектні тексти» (Луганськ, 2011) [5], «Українські закарпатські говірки» (Ужгород, 2004), «Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів» (Чернівці, 2006), «Говірки історичної Уманщини та суміжних земель» (Умань, 2008) та ін. Маємо також декілька збірників текстів Г. Л. Аркушина: «Голоси з Підляшшя: тексти» (Луцьк, 2007), «Голоси з Волинського Полісся: тексти» (Луцьк, 2010), «Голоси з Берестейщини: тексти» (Луцьк, 2007); фундаментальну працю, підготовлену й видану діалектологами Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Г. І. Мартиною, Т. В. Щербину, З. М. Денисенко, А. А. Таран текстотеку говірок Середньої Наддніпрянщини в трьох книгах: «Говірки Південної Київщини» (Черкаси, 2008), «Говірки Західної Полтавщини» (Черкаси, 2012), «Говірки Черкащини» (Черкаси, 2013) із доданими них CD [6].

Незважаючи на таку активізацію записування, а що не менш важливо, публікації українських діалектних текстів, говірки східних областей України, зокрема говірки Донеччини, дотепер залишаються недостатньо представленими в цьому плані. **Метою цієї статті** є аналіз і відображення результатів роботи над укладанням Хрестоматії українських говірок Донеччини.

Виклад основного матеріалу. У 1998 р. в Донецькому державному університеті (пізніше – Донецький національний університет, зараз – Донецький національний університет ім. Василя Стуса) побачило світ науково-навчальне видання «Східностепові українські говірки», що стало чи не першою окремою публікацією зв'язних текстів, записаних у населених пунктах Донеччини та сусідніх районів інших областей, що містили яскраві фонетичні, словотвірні, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості новостворених східностепових говірок [7]. Відтоді кафедра української мови Донецького державного університету (згодом кафедра української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету) розпочала масштабну роботу щодо записування й опрацювання діалектних текстів, які відображали б мовні особливості українських говірок Донеччини, та створення Хрестоматії українських говірок Донеччини. Протягом кінця 90-х років ХХ ст. першого десятиліття ХХІ ст. разом зі студентами, учителями, колишніми випускниками тривало ретельне визбирування, фіксація та упорядкування діалектного фактичного матеріалу на всій території Донецької області. Цьому сприяло проведення Першого Всеукраїнського діалектологічного семінару «Українські діалекти сьогодні: стан і перспективи дослідження», організованого Інститутом української мови НАН України та Донецьким національним університетом, який відбувся на базі Донецького національного університету 1 квітня 2011 року (у ньому взяли участь 52 науковці з різних вишів України); робота Координаційної діалектологічної наради завідувачів профільних кафедр вишів регіону «Координація науково-теоретичних і науково-прикладних досліджень діалектів південно-східного регіону України» (26 жовтня 2011 року); організація й проведення щорічного Конкурсу наукових студентських робіт з діалектології з подальшою трансформацією його у Всеукраїнський студентський діалектологічний семінар; створення на ґрунті кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету діалектологічного сайту, роботу якого розпочато з 1 грудня 2011 року. Ухвалою Координаційної діалектологічної наради завідувачів профільних кафедр вишів регіону при Донецькому національному університеті створено Центр діалектологічних досліджень східностепових говірок. Відтоді маємо неодноразові публікації матеріалів до Хрестоматії українських говірок Донеччини викладачами та студентами Донецького національного університету [8; 9].

На сьогодні можна говорити про завершення першого масштабного етапу роботи над формуванням збірника діалектних текстів новостворених східностепових говірок – Хрестоматії українських говірок Донеччини.

Робота над цією працею передбачала виконання таких завдань: зробити аудіозаписи зв'язного діалектного мовлення східностепових говірок, розшифрувати тексти спрощеною фонетичною транскрипцією, подати найбільш інформативні уривки, які передають найтипівші риси обстежуваних говірок. На сьогодні Хрестоматія містить близько 300 сторінок діалектних текстів, що дають уявлення про найважливіші риси говірок Донеччини на всіх структурних рівнях у тому вигляді, у якому вони збереглися на початку ХХІ століття. Цінність запропонованих текстів посилює те, що вони є розшифрованими записами з майже зруйнованих або дуже пошкоджених унаслідок воєнних дій населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення: м. Красногорівка Мар'їнського району, с. Старомихайлівка Мар'їнського району, м. Мар'їнка, с. Первомайське Ясинуватського району, с. Верхньоторецьке Ясинуватського району, с. Широкіне Новоазовського району, чи на тимчасово окупованих територіях Донецької області: с. Успенівка Амвросіївського району, смт. Копані, с. Благодатне, с. Артемівка Амвросіївського району, с. Роздольне, с. Осикове Старобешівського району, с. Самсонове Тельманівського району, с. Вільховчик, с. Степанівка, с. Дмитрівка Шахтарського району м. Торез, м. Дебальцеве, с. Седово-Василівка Новоазовського району, м. Макіївка, с. Оленівка м. Єнакієвого, с. Троїцько-Харцизьке м. Харцизька та ін.

Воєнні дії спричинили значні міграційні рухи на обстежуваній території, що неминуче призведе до непоправних змін у мовній структурі східностепових говірок. Тому

важливо сьогодні якнайповніше зафіксувати й представити східностепові говірки Донеччини в тому вигляді, у якому вони активно функціонували до початку воєнного конфлікту на Сході України.

Сьогодні на окупованих територіях українські говірки постійно перебувають під загрозою знищення. Тому деякі тексти, підготовлені до Хрестоматії українських говірок Донеччини, можна вважати раритетними, оскільки вони відображають різновиди української діалектної мови, вільне функціонування якої в окупованій частині Донецької області є практично неможливим.

Упорядники Хрестоматії орієнтувалися на ті зразки діалектного мовлення, які репрезентують його традиційний шар: тексти записано в основному від людей старшого віку, переважно з початковою або неповною середньою освітою, що прожили все життя в одному населеному пункті. До кожного з них подано паспортизацію, де зазначено такі дані про інформанта: прізвище, ім'я по батькові, рік народження, освіта, ким працював. Дуже важливо було записати, чи перебувала особа, мовлення якої записане, в інших місцевостях, чи не жила в інших містах і селах, де, коли і як довго. Якщо така інформація була виявлена, її зафіксовано й передано в самому тексті, що є зразком говірки.

У зв'язку з тим, що всі паперові записи залишилися в окупованому Донецьку і вдалося вивезти тільки електронні носії, а також через неможливість потрапити в окремі населені пункти сьогодні й уточнити паспортизацію записів, зроблених раніше, інформація про окремих респондентів є частково або й повністю втраченою. Тому після окремих текстів Хрестоматії наведено неповні відомості:

записано від невідомого інформанта, 1938 р. н., народилася й прожила все життя в с. Серебрянка Бахмутського району Донецької області, освіта – 7 класів школи, працювала в місцевому лісництві, санітаркою в лікарні, у колгоспі.

Зрідка серед текстів Хрестоматії трапляються такі, у яких немає жодних відомостей про інформанта, тільки час запису. Наприклад, *записано 2008 року від невідомого інформанта в с. Верхньоторецьке Ясинуватського району Донецької області.*

Упорядники Хрестоматії прагнули насамперед відтворити мовні образи східностепових говірок, поширених на території всієї Донецької області. Отже, метою роботи стала фіксація особливостей живого українського мовлення східностепових говірок Донеччини, різних за материнськими діалектними основами, що в умовах індустріалізованого Донбасу збереглися й активно функціонують у селах, невеликих містах та на околицях великих міст.

Тексти, записані в говірках Донеччини, що є континуантами південно-східних материнських говірок (середньонадніпрянських, слобожанських або степових), безперечно, становлять основу всього складу Хрестоматії. Наприклад: *отóж йакім йа булá уч'óч':іком / а нáда ж булó конкрétно записуват' / грóше"й л'уд'ám не" платіли / тл'сáли трудодén' / а шó той трудén' / аж у к'ін'ц'і гóда давали на йóго зе"рнó / пон'áтно / а грóше"й не" давали / грóш'і у нас булі так'і / то корóву здóйши та тут йóго покач'áйе"ши та мáсли"чко на базáр' не"се"мó в Новос'óловку / та мн'áса ж / мáсли"чка / йай'ч'ка / ми не" знáли йай'ч'ко й'істи" / на базáр' йóго не"слі / шоб булá коп'й'ка / а хл'іб же сам'і вс'і тл'клі / не" голодували н'ідé н'іч'óго / н'іч'огén'ко / так жи"лі тод'і // (записано від Клименко Ганни Трохимівни, 1927 р. н., отримала незакінчену середню освіту, працювала в колгоспі, лаборантом на молокозаводі, с. Вільне Поле Великоновосілківського району Донецької області); ну не"чéмо паскí / пáску рóблат' йак / то в пйáтні"ц'у такé / ну рошчи"н'áйу т'істо / йак рошчи"н'áйу / бе"рú др'іж':і / мукá / сáхар' / ол'йй' тудí л':у / ичоб вони булі так'і похóж'і на пасочкí / такé здóбне рóбл'у т'істо / вонó тод'і ви"схóдзуе / кладу йóго у хвóрмочки / вонó п'ідхóди"т' иче у хвóрмочках / а тод'і ужé садóвл'у йóго у духóвку // рán'ше не"клá йа в тл'ч'і / а пót'ім вже ви"т'агáйе"ши і вони охолóдайт' / ййх облі"вáйе"ши / так сáмо й хл'іб не"чéш в не"ч'і // (записано від Дурневої Віри Іванівни, 1939 р. н., закінчила 5 класів школи, с. Оленівка м. Єнакієве (зараз Бахмутського району) Донецької області); давайте по пор'áдку / йа Шахóва Рай'са Ф'óдоровна / родíлас'а в тpиц':ат' с'ід'мóму гóд'і / чотíрнадц'áтого*

ліпн'а / роділас'а в се^ло Їа́блон'ка / так воно́ ра́н'ше назива́лося / с'і́час воно́ вже назива́ється: а Старова́ровка / роділас'а / росла́ в се^лі / в с'і́м'ї се^л'я́нск'їй / ну все не^{ре}жи́лі / шч'е войну́ / все не^{ре}жи́лі / робіла́ йа́ вже на робо́т'і / св'іна́ркой робіла́ / ну ота́к пройшла́ вс'а мо́я трудо́ва жи́зн' / дойра́кой робіла́ / і т'ел'а́тн'їцей / вс'о́го не^{ре}жи́ла́ / все не^{ре}робіла́ // (записано від Шахової Раїси Федорівни, 1937 р. н., закінчила 7 класів школи, с. Староварварівка Олександрівського району Донецької області).

До Хрестоматії увійшли також тексти, що передають особливості «акаючих» говірок Донеччини переважно з північноукраїнською діалектною основою. Наприклад: йа́ малой́ бу́ла́ / бат'кі́ ро^аска́зували́ / шо́ го^ло^адо́вка бу́ла́ / шо́ хл'і́ба ни́де не^купи́ши́ / хо^аді́ли в го́ро^ад по хл'і́б / при́йди́ши́ / а в магази́н'і не^{ма}́ його́ / разби́рали́ л'у́ди / йак'і́ зан'іма́ли́с' спіку́ла́ці'ї'ей / бо́ по́ки до́йде́ши́ / авто́буси то́ді́ не^кхо́ді́ли / п'ї́шки в'іс'і́м кіло́митр'ів / а по^ато́м на талкúшк'і́ про^ада́вали́ / а в'ін до^аро^азій́ там бу́в / сто́ рубл'ів // (записано від Москаленко Надії Степанівни, 1934 р. н., с. Гришине Красноармійського району Донецької області).

Як уже було зазначено вище, свідченням початку роботи над Хрестоматією українських говірок Донеччини стало видання науково-навчального посібника «Східностепові українські говірки» (1998), у якому вміщено тексти, записані в 37 н. п. Донецької області [7]. Цей матеріал повністю увійшов до Хрестоматії українських говірок Донеччини.

Усі тексти Хрестоматії подано спрощеною фонетичною транскрипцією, що дозволяє передати фонетичні особливості новостворених українських говірок Донеччини, оскільки останнім не притаманна значна різноманітність і строкатість, що вирізняє південно-західні українські діалекти.

Спрощена фонетична транскрипція, застосована в Хрестоматії, передбачала дотримання таких основних вимог:

- використано букви українського алфавіту, крім я, ю, є, що можуть позначати один голосний звук а, у, е або ж сполучення голосного з приголосним й: йа́блун'а, йу́ний, йеді́ний, сін'е; букви і, що завжди позначає два звуки йі (йі́дут'); букви ш, яка позначає сполучення звуків шч (дошч); букви ь, що не позначає жодного звука (ден'), а тільки м'якість попереднього приголосного;

- великі літери вжито для запису тільки власних назв – імен, прізвищ, назв сіл, міст, вулиць, річок тощо (О́л'га, Васи́л'івка);

- африкати дж, дз, дз' позначені як дз, дз, дз': дз'м'і́л', дз'є́ркало;

- вимову в у будь-якій позиції передано літерою в: вдо́ма, п'івн'а́;

- вимова й у будь-якій позиції позначена буквою й: його́, йа́блуко;

- для відображення відтінків вимови голосних використано знаки, які позначають призвук у верхньому індексі: че^uтве́р, на го^oро́д'і.

- м'яка, пом'якшена і напівпом'якшена вимова приголосних передана знаком апостроф ('): с'і́л', ж'і́нка, са́хар'.

- для передавання довготи приголосного використано двокрапку після букви, що позначає довгий звук: об:у́ти;

- оглушення дзвінких приголосних у кінці префіксів (прийменників), складів і слів також обов'язково відображено в текстах: с ха́ти, от четве́р'а;

- відбито повне чи часткове одзвінчення глухих приголосних перед дзвінкими або в абсолютному кінці слова: коз'ба́, колі́з', авто́буз;

- передано уподібнення приголосних: ж:у́ти; у ло́з'ц'і́, вмива́єс':а;

- позначено уподібнення твердих приголосних до м'яких, пом'якшених і напівпом'якшених: д'н'а́, с'в'а́та;

- наголос у неоднокладових повнозначних словах позначено знаком акут ('): ха́та, ставо́к;

- неповнозначні слова записано окремо від повнозначних: у садку́, с полотна́;

• на місці пауз у середині речення ставимо одну скісну риску (/), а на місці більшої паузи, як правило, у кінці речення – дві такі риски (//);

• препалатальність л позначається знаком л: *л'іс'т'а, бул'і, покл'ала*.

Для збереження «різноманітності звукової панорами обстежуваної говірки» [10] тексти Хрестоматії не схематизовані, вияви тих чи інших фонем не втиснуті в певні межі, тому наявні випадки, коли в мовленні одного інформанта одна й та сама фонема в ідентичних фонетичних умовах виявлена по-різному. Наприклад, *і це було бат'кам така помішч' хор'оша / вони так'і були рад'і / шо ми їм допомаг'али / на ро^аботу йшли вс'ігда с н'іс'н'ами / з роботи теж с'н'івали н'іс'н'і / з'араз тако́го не^мма́є //* (записано у с. Макіївка м. Макіївки Донецької області від Горбань Галини Петрівни, 1939 р. н., освіта – 7 кл. школи, працювала в колгоспі, на шахті).

При доборі текстів були враховані такі основні моменти: наведені записи точно передають оригінальне мовлення; для них характерна різноманітна тематика; із джерел відібрано ті уривки зв'язного мовлення, що найбільш насичені діалектними особливостями. Щодо змісту пропонувані тексти становлять розповіді інформантів на вільні теми, переважно про життя автобіографічного характеру, про соціалістичні перетворення, про голод 1933 р. та 1947 р., про особливості харчування, про родинну та календарну обрядовість, будівництво, ткацтво тощо.

Усі фактичні діалектні матеріали Хрестоматії уміщено на 250 сторінках. Причому репрезентовано записи, зроблені й розшифровані в 75 обстежених населених пунктах Донецької області протягом 1995–2015 рр.

Висновки. Укладена праця заповнює одну з лакун в українській діалектній текстології: нарешті східностепові українські говірки будуть також представлені в джерельній базі українського діалектного континууму. Хрестоматія містить діалектні матеріали, що відображають риси сучасного діалектного мовлення Донеччини, є зразком новостворених українських говірок, евристично цінних для дослідження української діалектної мови в цілому і є незаперечним аргументом не просто існування, а й активного їхнього функціонування в Донецькій області. Звичайно, це ще не завершальний етап текстологічного опрацювання українських говірок Донеччини. Надалі ще багато роботи з розшифрування та опрацювання всіх записів, збільшення текстової джерельної бази східностепових говірок, що дозволить проаналізувати не тільки сучасний стан обстежуваних говірок, а й напрями їхнього розвитку.

Список використаної літератури

1. Гриценко П. Ю. Тексти як джерело дослідження чорнобильських говірок [Текст] / П. Ю. Гриценко // Говірки Чорнобильської зони. Тексти [Упоряд.: П. Ю. Гриценко, Н. П. Прилипко, О. А. Малахівська, Л. А. Москаленко, Л. Г. Анісімова, Ю. І. Бідношия, С. П. Гриценко, Л. В. Дика, М. В. Поістогова, Л. В. Рябець]. – К. : Вид-во «Довіра», 1996. – С. 7–19.
2. Аркушин Г. Л. Українські діалектні тексти (до питання методології) // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [редкол.: Г. Л. Аркушин та ін.]. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – № 1 : Філологічні науки. Мовознавство. – С. 3–8.
3. Говірки Чорнобильської зони. Тексти / Упоряд.: П. Ю. Гриценко, Н. П. Прилипко, О. А. Малахівська, Л. А. Москаленко, Л. Г. Анісімова, Ю. Б. Бідношия, С. П. Гриценко, Л. В. Дика, М. В. Поістогова, Л. В. Рябець. – К. : Вид-во «Довіра», 1996. – 358 с.
4. Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти / Упор. Н. М. Глібчук. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 235 с.
5. Українські східнолобужанські говірки: сучасні діалектні тексти: навч. посіб. / Упоряд.: К. Д. Глуховцева, В. В. Леснова, І. О. Ніколаєнко; за ред. К. Д. Глуховцевої. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 424 с.
6. Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів (з додатком CD “Говірки Черкащини”) / Упоряд.: Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. – Черкаси, 2013. – 881 с.
7. Східностепові українські говірки: Науково-навчальний посібник [Текст] / За заг. ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : Вид-во ДонДУ, 1998. – 114 с.

8. Клименко Н. Б. Деякі матеріали до Хрестоматії східностепових українських говірок [Текст] / Н. Б. Клименко // Граматичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т, наук. ред. А. П. Загнітко. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 212 с.
9. Клименко Н. Б. Тимохіна Ю. Є. Матеріали до Хрестоматії східностепових українських говірок [Текст] / Н. Б. Клименко, Ю. Є. Тимохіна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 266–274.
10. Говори української мови (збірник текстів) [Текст] / Укл. : С. Ф. Довгопол, А. М. Залеський, Н. П. Прилипка. – К. : Наук. думка, 1977. – 590 с.

References

1. Grytsenko, P. Yu. (1996) *Texts as a source of research on Chornobyl dialects*. Kyiv: Publishing House of «Dovira» (in Ukr.)
2. Arkushyn, G. L. (2011) *Ukrainian dialect texts (to the question of methodology)*. Lutsk: Publishing House of the VNU them. Lesia Ukrainka. – № 1: Philological Sciences. Linguistics, 3–8 (in Ukr.).
3. *Speeches of the Chernobyl zone. Texts* / P.Yu. Grytsenko et. al. Kyiv: Publishing House of «Dovira» Dovira (in Ukr.)
4. Hlibchuk, N. M. (2005) *Ukrainian dialects of the southwestern dialect. Texts*. Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv (in Ukr.)
5. Glukhovtseva, K. D., Lysnova, V. V., I. O., Nikolayenko (2011) *Ukrainian eastern dialects of Slobozhanshchyna: modern dialectal texts*. Lugansk: Publishing House of «LNU named after Taras Shevchenko» (in Ukr.)
6. Martynova, G. I., Shcherbina, T. V., Taran, A. A. (2013) *Dialects of Cherkasy region. Collection of dialectal texts*. Cherkasy (in Ukr.)
7. *Eastern-Ukrainian Ukrainian dialects (1998)* / Donetsk National University; Ed. by A. P. Zagnitko. – Donetsk: Publishing House of DonNU, (in Ukr.)
8. Klymenko, N. B. (2015) *Materials of the Ukrainian Eastern-Steppe dialects Reader*. Grammar Studies. – Vinnytsya: LLC «Nilan-LTD», 164–167 (in Ukr.)

KLYMENKO Nataliya Borisovna,

Language Training Department, Donetsk National Technical University, Pokrovsk, Ukraine

e-mail: klymenko2010@gmail.com

THE WORK ON THE COMPLETION OF CHRESTOMATHY OF UKRAINIAN DIALECTS OF DONETSK REGION

Abstract. Introduction. *Successful development of dialectological research is possible if a proper empirical base is created and reflects the data from different dialectal zones of the entire dialectal continuum. The necessary element of such source base of Ukrainian dialectal speech is coherent texts which are recorded in newly created Ukrainian dialects of Donetsk region. A lot of sample collections of different Ukrainian dialectal speech have been published so far. However Eastern-Steppe dialects are still not textually presented. That is why the relevance of completion of Chrestomathy of Ukrainian dialects of Donetsk region is indisputable.*

Purpose. *The aim of the article is the analysis and display of the results of the work on the completion of Chrestomathy of Ukrainian dialects of Donetsk region.*

Methods. *Descriptive.*

Results. *The article presents the main stages of the work and foundations on the basis of which the Chrestomathy of Ukrainian dialects of Donetsk region has been made. The role of Ukrainian Language and Applied Linguistics Department of Donetsk National University in the Chrestomathy creation is revealed. The main principles of recording, decryption and arrangement of dialectal texts in this collection are observed. Also the way of reconstruction of dialect records in the Chrestomathy by means of simplified phonetic transcription is analyzed that gives the idea about the most important features of Donetsk dialects at all structural levels in the form they were preserved at the beginning of the XXI century. It is also indicated how much the researched actual material is passported.*

Originality. *Despite activation in recording and publishing the Ukrainian dialectal texts the dialects of Donetsk region are still not manifested enough. The Chrestomathy of Ukrainian dialects of Donetsk region will cover one more lacuna in research of newly created Ukrainian dialects. At last the Eastern-Steppe dialects of Donetsk region will also be presented in text source database of the Ukrainian dialectal continuum.*

Conclusion. *The Chrestomathy includes dialectal material which reflects the features of the modern dialectal speech of Donetsk region, and is the sample of newly created Ukrainian dialects heuristically valuable for research of Ukrainian dialectal speech in general and is an indisputable argument not only of the existence but also of the functioning of Ukrainian dialects in Donetsk region.*

The value of the proposed texts is strengthened by the fact that there are the decoded records of almost destroyed or much damaged because of military actions East Ukrainian settlements which are on the line of collision, and also by the records of the dialects which are in the temporary occupied territories of Donetsk region.

It is not the final stage of textual processing of Ukrainian dialects in Donetsk region. In the future there is a lot of work on decoding, processing of other records, enlarging the text source database that will make it possible to analyze not only the modern state of surveyed dialects but the ways of their development as well.

Key words: *dialect, Eastern-Stepps dialects, Donetsk region dialects, chrestomathy of dialects, transcription, dialectal texts, dialectal peculiarities.*

Надійшла до редакції 23.03.18

Прийнято до друку 26.03.18

УДК 811.161.2'373(045)

ЛИТВИНЕНКО Яна Олександрівна,
викладач кафедри професійної освіти та
менеджменту КЗ Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної
освіти
e-mail: yana_li@ukr.net

ІНВАРІАНТНА МОДЕЛЬ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті обґрунтовано актуальність системного вивчення діалектної лексики, доцільність аналізу народних назв у складі взаємопов'язаних елементів. Створено узагальнену модель організації найменувань птахів, що відбиває ієрархічність будови описуваної тематичної групи. Здійснено членування орнітолексики, у складі якої виявлено сім лексико-семантичних груп: назви птахів, сукупностей птахів, звуків птахів, частин тіла птахів, вигуки для прикликання та відгону птахів, найменування продуктів життєдіяльності птахів, назви гнізд. Докладно проаналізовано лексико-семантичну групу «Назви птахів», яку сегментовано на п'ять лексико-семантичних підгруп: «Загальні назви птахів», «Родові та видові назви птахів», «Назви птахів за статтю», «Назви птахів за віком», «Збірні назви птахів», – яким підпорядковані парадигми нижчого рівня. Установлено, що основним типом зв'язку між компонентами окресленої лексико-семантичної групи є парадигматичні відношення. Наголошено на універсальності інваріантної моделі тематичної групи лексики «Назви птахів» і можливості послуговування нею в процесі вивчення найменувань живої природи в інших діалектах і мовах.

Ключові слова: *модельовання, тематична група, орнітолексика, ієрархічна організація лексики, системні відношення, східнополіські говірки.*

Постановка проблеми. Дослідження діалектної лексики є надзвичайно важливим завданням сучасної лінгвістики, адже фіксація, упорядкування й опис словникового складу народних говорів дає змогу не лише розв'язати теоретичні та практичні проблеми діалектології, але й забезпечити надійним фактичним матеріалом інші галузі мовознавства.

Сьогодні очевидна доцільність вивчення народних назв за мікросистемами, об'єднаними на основі подібності або спільності функцій позначуваних словами об'єктів позамовного світу [1, с. 133], тому актуальним є опис діалектної лексики як тематичної групи (далі – ТГЛ), адже лише в такий спосіб можна ґрунтовно вивчити склад певної парадигми назв. Однак інвентаризація номінативних одиниць – не самоціль діалектологічних студій; не менш важливою є систематизація лексики на основі різноманітних відношень між словами, що відбивають зв'язки між предметами і явищами дійсності.